

DiBa
Felt 1 Baghustomt
Bygningsrester og brolægning fra renæssance
Bygherrerapport

Udgravningsfeltet ses fra sydvest med Sct. Mortens Kirke i baggrunden. Der ses dele af fundamenter.

J.nr. Næstved Museum 2006:130 DiBa.

Sct. Peder sogn, 050707, Tybjerg herred, tidl. Præstø Amt.

Matr.nr. 263, 264a, 271 og 272, Købmagergade 7 og 9, Næstved By, 4700 Næstved.

For rapporten, daglig leder, arkæolog Petra Lundström, Næstved Museum

Indholdsfortegnelse

Resumé

Undersøgelsens resultater

Undersøgelsens baggrund

Topografi

Andre fortidsminder i området

Metode

Data

Litteratur

Resumé

Ved udgravning af et ca. 130 m² stort areal på tomten af det tidligere baghus til Købmagergade 9 fremkom syldsten fra én eller flere bindingsværksbygninger og lergulv samt brolægning lagt i mønster, der var ældre end bygningsresterne, formodentlig fra renæssance/nyere tid. Øvrige spor viste omfattende aktivitet fra 1500- og 1600-tallet i form af en mængde keramik, især rødbrændt køkkentøj, kridtpiber, fingerbøl, dyreknogler, jernsøm, rudeglas, enkelte formpressede ovnkakler og teglfragmenter samt et flot bogbeslag af bronze fra midten af 1500-tallet.

Undersøgelsens resultater.

Det undersøgte felt udgjorde ca. 130 m², hvor der blev fundet i alt 204 anlæg; hovedsageligt forskellige kulturlag, der ikke kunne dateres nærmere. Dertil kom stenlægninger, syldstensrækker, fundamenter, lergulve og nedbrydningslag. En del anlæg bestod af undefinerbare og udaterbare gruber.

Der er 185 fundnumre, hvoraf det meste er keramik, men også kridtpiber, dyreknogler, undefinerbare metalgenstande, søm, rudeglas, teglstumper, ovnpressede ovnkakler, fingerbøl og et meget flot bronze-bogspænde, der har paralleller i spænder fra bogmaterialet i Herluf Trolle og Birgitte Gøyes bogsamling fra midten af 1500-tallet (opbevares i dag på Herlufsholm.). Genstandsmaterialet kunne hovedsageligt dateres til nyere tid (1600-1700-tallet) og renæssancen (1536-1660).

Hovedparten af de mange anlæg udgøres af kulturlag, der ikke har kunnet dateres nærmere end renæssance og nyere tid. Der fremkom imidlertid også flere reelle anlæg under udgravningen, der kan henføres til forskellige huskonstruktioner fra renæssance og nyere tid.

Fundamenter til hus i fase 1

Efter den første afrensning fremkom en række syldsten til yder- og skillevægge, som vist på nedenstående illustration, samt skorstensfundament, der må henføres til en 1600-tals bygning. I det store hele må fundamenterne henføres til den nedrevne baghustomt, men med skillevægge ældre end dem, der stod da huset blev revet ned.

Dele af fundamentet kan eventuelt være ældre, da det har været almindeligt at genanvende syldsten og fundamenter i forbindelse med nedrivning af gammelt og opførelse af nyt med nyt bygningstømmer og materialer. Bygningen har været opført i bindingsværk med stolper sat på syldstenene.

Syldstenene, der ses mod nord og syd, forskudt fra de øvrige, må tolkes som hidrørende til andre bygninger; eventuelt samtidige, men dette kunne ikke konstateres i felten. Da undersøgelsesområdet ikke strakte sig længere, blev der ikke fundet yderligere spor af sammenhænge til de to nævnte syldstensrækker.

Oversigtsfoto af feltet med syldstensrækkerne.

Fundamenter og brolægning fra fase 2

Ved borttagning af de yngste lag fremkom flere syldstensrækker, lergulv og brolægning. Brolægningen, der var lagt i et flot mønster med stensat sænkning og afløbsrende har udgjort en gårdsplads, men de nordligste, samtidige fundamenter sandsynligvis hører til ydervæggen af en bygning. Fundamenterne i det sydøstlige hjørne udgøres af syldsten (sandsynligvis) af henholdsvis ydervæg og skillevæg. Lergulvet henføres til denne lille bid af det fremkomne hus, der ikke kunne dateres nærmere.

Brolægningen under baghustomten. Bemærk mønsterlægningen.

A 152 Brolægningen

Under baghustomtens raseringslag og yngste gulvlag dukkede en meget velbevaret stenbrolægning frem. Den var veludført, ofte med stenenes korte sider opad, således at de lå stabilt. Mestendels bestod brolægningen af runde sten. Brolægningen var lagt med render og mønstre. Mønstrene var lagt således at der fremkom mindre 'celler'.

De væsentligste dele af stenlægningen var (sandsynligvis) forstyrret af en vandledning. Længst i vest forekom spredte koncentrationer af sten, som sandsynligvis er forstyrrede rester af brolægningen.

Brolægningen strakte sig over store dele af tomt-området, men især den vestlige del. I det sydøstre hjørne af stenlægningen fremkom en stensat grube eller forsænkning. Dens funktion er ukendt.

Den østre del af stenlægningen var ødelagt af smørgraven. Sandsynligvis er dele af brolægningens nordøstre del forsvundet i forbindelse med tidligere byggerier og anlæg på stedet (T24,T25,T29,T30,T33,T36).

Ca. 4 m af den nordlige del blev bortgravet for at komme i niveau.

Brolægningen er sandsynligvis anlagt i første halvdel af 1600-tallet.

Hul efter nyere smøregrav på baghustomten.

Desuden fremkom flere enkelte konstruktioner, der her skal nævnes:

A60 Raseret teglkonstruktion, udateret

A60 består af orangefarvet, brændt sand og porøst. I kanterne skifter fyldet farve, mere mod lys orange-brun. Også mod bunden ændrer farven karakter.

I og under laget fandtes mængder af teglbrotter (rasering), hvilket var svært at grave i. Men det var klart at der var tale om rester af en type ødelagt/nedbrudt teglkonstruktion. Der stødtes også på større sten, men det er svært at afgøre om de hører til en konstruktion, f.eks. denne eller en grube.

Anlægget bar helt klart præg af at være raseringsmasser fra en ildpåvirket konstruktion. Der blev i bunden af laget fundet et fragment af vingetegl og rødt tegl (T11 og X16-18 og 156).

A144 Forrådsgrube

A144 var en kvadratisk nedgravning; ca. 0,3 dyb, ca. 0,6 x 0,6 m længe sider med rette sider og plan bund. Langs med, især i de nedre dele, påtræffedes rester af formuldet træ og søm. Nedgravningen tolkes derfor som en nedgravning med træbeklædte sider sammenføjet med jernsøm. Der forekom ingen lag i bunden som kunne indskærpe funktionen, men muligvis har bunden været foret med kompakt, gult ler. Nedgravningen tolkes som forrådsgrube af en slags. Anlægget er ikke dateret (T13, X19).

Foto af
forrådsgruben,
anlæg 144.

Sammenfatning

Afsluttende kan konkluderes, at hovedparten af spor efter aktiviteter på området stammer fra renæssancen og 1600-tallet. Der fandtes flere faser af ældre bygninger og brolægninger under det nedrevne baghus fra 1600-tallet.

Fremtidigt arbejde

Det vurderes, at der fremover vil være bevarede kulturlag at finde på grunden, idet hele området trods alt ikke blev gennemgravet. I forbindelse med pælefunderinger, der naturligvis har ødelagt den lokalitet, de er gået igennem, og ved gravning til fundamentsgrøfter, stødtes punktvis på bygningsrester. Disse blev ikke totalt bortgravet og ved fremtidige anlægsarbejder bør man forsøge at udrede dateringen på og relationerne mellem de forskellige bygningsrester. Man kan imidlertid frygte at lagene omkring pælefunderingerne er brændt sammen og derved ødelagt jf. engelske undersøgelser af lignende anlægsarbejder, hvor der er anvendt pælefundering (Piling and Archaeology. An English Heritage Guidance Note, English Heritage 2007). Når parkeringshuset en dag langt ud i fremtiden skal fjernes bør arbejdet overvåges. Ligeledes bør der på stedet ikke foretages anlægsarbejder overhovedet uden en forudgående arkæologisk forundersøgelse, idet udgravningen helt klart viste, at der var

utallige anlæg i form af bygningsrester, brolægning og rester af bronzestøberi spredt over alle de berørte matrikler.

I øvrigt anser Næstved Museum indeværende undersøgelse for afsluttet.

Undersøgelsens baggrund

I forbindelse med bygherres planer om opførelse af et parkeringshus i gården mellem Købmagergade 9 og bankens hovedkvarter, blev det bevaringsværdige, men faldefærdige baghus opført i slutningen af 1600-årene samt et garageanlæg fra 1930erne nedrevet. Derved fremkom bygningsrester fra 1600-tallet, der skulle registreres. Desuden var det pga. det planlagte parkeringshusbyggeri nødvendigt at grave fundamentsgrøfter samt udjævne terrænet under og omkring baghustomten. De kulturlag, der blev berørt af anlægsarbejdet måtte altså nødvendigvis undersøges, registreres og dokumenteres.

I øvrigt blev der foretaget arkæologiske forundersøgelser i forbindelse med den resterende del af anlægsarbejderne til parkeringshuset samt ved omlægning af kloakrør vest herfor (felt 2 og 3). Resultaterne heraf fremgår af udgravningsberetninger for disse felter.

Topografi, terræn og undergrund

Købmagergade 9 ligger i 'hjertet' af det middelalderlige Næstved og er én af middelalderens vigtigste gader tæt ved den middelalderlige Sct. Peders Kirke, der bl.a. er opført i ypperste dansk teglstensgotik, og ganske nær det middelalderlige havneområde ved Susåen. Det undersøgte areal ligger i baggården til Købmagergade 9, imellem Købmagergade og nord herfor Torvestræde. Indtil ca. 1 måned før undersøgelsen start lå her et bevaringsværdigt baghus opført i slutningen af 1600-tallet samt et garageanlæg fra 1930erne. Boreprøver har vist at der på stedet var ca. 2 -3 m kulturlag og intet steds nåede udgravningen undergrund.

Andre fortidsminder i området

På baggrund af skriftlige kilder og tidligere arkæologiske udgravninger her i 'hjertet' af Næstveds middelalderlige by, der også er udpeget til kulturarvsareal, var det forventeligt, at der på dette sted var mulighed for at støde på kulturlag og bygningsrester fra middelalder og renæssancen. Baggårdene i dette kvarter er ikke tidligere blevet undersøgt arkæologisk, men tidligere arkæologiske udgravninger i Købmagergade har vist massive bygningsrester i form af kældre og fundamenter fra senmiddelalderen samt spor efter håndværk, mindre huse o.a. (NÆM 1982:137; 1982.137a; 1982:138; 1979:135; 11077, 1980:100). Dertil kommer udgravninger af gråbrødreklostrets kirke og kirkegård på det nuværende Axeltorv (NÆM 8080) og ikke mindst undersøgelser i forbindelse med pæleboring til DiBas foyer (2005:152), hvor der fremkom flere bygningsfundamenter.

Oversigt over udgravninger med fund, markeret med blå, samt de to middelalderlige kirker. Bemærk de mange fund langs nordsiden af Købmagergade.

Metode

Baghustomten blev fjernet med gravemaskine overvåget af arkæolog BA Kim Christoffersen i december, og allerede da blev det konstateret, at det var nødvendigt med en egentlig undersøgelse. Tomten blev rensed for byggeaffald og henlå indtil udgravningens start i slutningen af januar.

Feltet udgjorde ca. 130 m² og var orienteret øst-vest. Hustomtens bredde var ca. 6 m og længden ca. 22 m.

Efter målesystemet var udlagt med indmåling af Landmålergården, blev udgravningsfeltet tegnet i 1:20. Herefter blev alle lag og anlæg tildelt nummer efterhånden, som de fremkom.

Hele fladen blev afrenset, opmålt og tegnet, hvorefter der med maskine blev fjernet væsentlige moderne forstyrrelser. Bl.a. blev den tidligere smøregrav oprenset med maskine i en dybde af ca. 170 cm, og herefter blev profilerne rensed og tegnet. Det meste af udgravningen foregik manuelt med graveske og skovl.

Efter registrering af overfladen fjernes lagene efterhånden til den maksimale dybde for anlægsarbejdet var nået; ca. 40 cm under terræn. Herved fremkom bl.a. en brolægning og

fundamenter, der blev afrenset og tegnet. Herefter blev en del af stenene fjernet til den maksimale arbejdsdybde var nået. Ved arbejdets slutning blev der lagt fiberdug og grus ud, således at de tilbageblevne kulturlag kunne sikres for fremtiden. Store dele af sikringen blev dog efterfølgende bortgravet i forbindelse med udgravning til pælefundering.

Fiberdug og grus udlægges som sikring af fortidsminderne.

Alle anlæg blev beskrevet i fladen og nivelleret.

Udvalgte, gruber, konstruktioner og kulturlag blev snittet med maskine eller ved håndkraft.

Alle tegninger blev tegnet i 1:20 (jf. T1-T39).

Der blev taget mange fotos af feltet samt af udvalgte anlæg (jf. foto 1-826, hvoraf en del hører til felt 2 og 3).

Der graves på feltet.

Data

Administrativ korrespondance: se museets sag NÆM 2006:130.

Undersøgelsen blev foretaget af NÆM og bekostet af bygherren.

Udgravningen blev udført i perioden 22. januar – 14. maj 2008. Daglig leder var arkæolog Petra Lundström, Næstved Museum, endvidere deltog arkæolog Fredrik Larsson (11.02.2008 - 19.03.2008), arkæolog Anna Månsson (04.03.2008 - 03.06.2008), arkæolog Sofie Ekstrand (11.02.2008), arkæolog Kerstin Svensson (21.04.2008 - 14.05.2008), arkæolog Susanne Outzen (22.01.2008 - 08.07.2008), Jeppe Rafn (22.01.2008 – 03.06.2008) samt student Søren Weidemann (27.02.2008).

Maskinfører var Lindy fra HRJ Service, Enø.

Ansvarlig leder var museumsinspektør Birgitte Borby Hansen, Næstved Museum.

Litteratur

Piling and Archaeology. An English Heritage Guidance Note, English Heritage 2007.

Næstved Museum   23.07.2008

Petra Lundström